

ЗАХВОРЮВАНІСТЬ ТА СМЕРТНІСТЬ ВІД ЗЛОЯКІСНИХ НОВОУТВОРЕНЬ; СТАН ОНКОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ В 2017-2018 РОКАХ

Основні характеристики онкоепідеміологічного процесу в Україні в 2017 році

За уточненими даними Національного канцер-реєстру України (НКР) в 2017 р. було зареєстровано 137266* нових випадків захворювання на злоякісні новоутворення (ЗН); загальний грубий показник захворюваності на ЗН складав 381,4 на 100 тис. населення, в тому числі 392,5 у чоловіків та 371,7 у жінок.

В порівнянні з 2016 р. показник загальної **захворюваності** на ЗН зріс і складав 349,5 на 100 тис. населення за стандартизованим показником (український стандарт населення). Найвищі рівні захворюваності чоловічої популяції за стандартизованим показником спостерігались у Запорізькій, Кіровоградській, Миколаївській, Сумській і Херсонській областях (461,4-516,9 на 100 тис. чоловічого населення); максимальне значення цього показника перевищувало мінімальне в 1,4 рази. В жіночій популяції найвищі рівні захворюваності було зареєстровано у Київській, Кіровоградській, Миколаївській, Херсонській областях та м. Київ (328,4-389,0 на 100 тис. жіночого населення); співвідношення між максимальним та мінімальним значеннями цього показника становило 1,7 рази.

В 2017 р. було зареєстровано **статистично достовірне зростання** загальної захворюваності на ЗН у чоловіків на 1,6%, у жінок – на 1,2%. Зросла на 5,0% захворюваність на ЗН ободової кишки у всього населення; у чоловічій популяції достовірно зросли показники захворюваності на ЗН передміхурової залози (на 8,6%) та щитовидної залози (на 16,8%); у жіночій популяції достовірно зросли показники захворюваності на злоякісну меланому шкіри (на 10,1%), ЗН тіла матки (на 5,5%) та нирки (на 8,2%) і знизилась захворюваність на рак шлунка (на 7,0%); інших значущих змін порівняно з 2016 р. не відбулося.

Кількість померлих від раку в 2017 р. склала 64860 осіб, при цьому грубий показник **смертності** становив 180,2 на 100 тис. населення. Стандартизовані показники смертності були найвищими у чоловічого населення Дніпропетровської, Кіровоградської, Рівненської, Херсонської та Хмельницької областей (175,1-185,5 на 100 тис. населення), у жіночого – в Дніпропетровській, Кіровоградській, Сумській, Харківській областях та м. Київ (124,4-139,3 на 100 тис. населення).

В 2017 р. ЗН були виявлені у 1001 **дитини** (555 хлопчиків та 446 дівчаток); загальний показник захворюваності на ЗН дітей віком 0-17 років дорівнював 15,0 на 100 тис. дитячого населення (16,1 у хлопчиків та 13,7 у дівчаток). Загальний показник смертності дитячого населення України склав 3,5 на 100 тис. дитячого населення, в тому числі 4,2 у хлопчиків та 2,7 у дівчаток. Порівняно з 2016 р. захворюваність дітей зменшилась у всій популяції на 1,0%, але ця зміна не є статистично достовірною.

Структура захворюваності та смертності від раку в 2017 році не зазнала суттєвої зміни порівняно з попередніми роками. Найбільшу питому вагу в структурі онкологічної захворюваності чоловічого населення України мали ЗН легені, передміхурової залози, шкіри, шлунка та товстої кишки (разом 57,0%), у жінок – ЗН молочної залози, шкіри, тіла та шийки матки і колоректальний рак (59,5%). В структурі смертності від раку чоловічого населення перші п'ять рангових місць у 2017 р. посідали ЗН легені, шлунка, передміхурової залози, колоректальний рак (54,1%), у жінок – ЗН молочної залози, шлунка, колоректальний рак і рак яєчника (49,4%). Серед хворих на ЗН як у чоловіків, так і у жінок переважали особи похилого та старечого віку (51,2-47,6%, відповідно). Ці ж вікові категорії формують в основному структуру смертності від ЗН незалежно від статі хворих (53,3-57,2%, відповідно).

* Втрата адміністративного контролю над частиною території України унеможливило отримання повної інформації про рівень ураження всього населення, тому, як і в минулому році, показники України в цілому не охоплюють дані Донецької, Луганської областей, АР Крим та м. Севастополь (див. розділ «Опис показників, наведених у Бюлетені»).

В 2017 р. в **структурі захворюваності** на ЗН дітей 0-17 років обох статей найвищу питому вагу мали лейкемії та ЗН головного мозку (разом 46,5% у хлопчиків та 41,1% у дівчаток). У віковій групі 18-29 років в структурі захворюваності чоловіків переважали ЗН яєчка, злоякісні лімфоми та лейкемії, а також щитовидної залози (38,1%); у жінок – ЗН щитовидної залози, шийки матки, молочної залози та лімфома Ходжкіна (42,0%). В групі чоловіків віком 30-54 років провідну роль відігравали ЗН легені, шкіри та шлунка (27,9%); у жінок – ЗН молочної залози, шийки та тіла матки (48,4%). В старших вікових групах чоловіків найбільшу питому вагу мали ЗН легені, передміхурової залози та шкіри, які разом склали 38,8% всіх захворювань на ЗН в групі 55-74 роки та 47,1% в групі 75+ років. В жіночій віковій групі 55-74 роки превалювали ЗН молочної залози, шкіри та тіла матки (44,0%), в групі 75+ років – ЗН молочної залози, шкіри та ободової кишки (46,0%).

В **структурі смертності** від ЗН дитячого населення в 2017 р. найчастішою причиною смерті були лейкемії та ЗН кісток (53,1%) у хлопчиків і лейкемії та ЗН головного мозку (57,0%) у дівчаток. У віковій групі 18-29 років у 40,1% чоловіків причиною смерті від ЗН було зареєстровано лейкемію, ЗН головного мозку та неходжкінську лімфому, у 37,7% жінок – ЗН шийки матки, головного мозку та лейкемію. В вікових групах 30-54 та 55-74 років провідне місце в структурі смертності чоловічого населення займали ЗН легені та шлунка (30,1% та 34,9%, відповідно); у жіночого населення в групі 30-54 років - ЗН молочної залози та шийки матки (37,9%), в групі 55-74 років - ЗН молочної залози та ободової кишки (29,2%). У віковій групі чоловіків старше 75 років найчастіше причиною смерті були рак легені та передміхурової залози (36,3%), у жінок – рак молочної залози та ободової кишки (29,4%).

Статеві-вікові показники захворюваності на ЗН в 2017 р. були найвищими переважно у населення віком 70-79 р., проте захворюваність на ЗН ротової порожнини, гортані, нирки у чоловіків, молочної залози та тіла матки у жінок, а також на лімфопроліферативні новоутворення у осіб обох статей досягала пікових значень у віковій групі 60-69 років. Захворюваність на ЗН шийки матки у жінок була найвищою у віковій групі 45-49 років.

На кінець 2018 р. на онкологічному обліку в Україні перебувало 975301 хворих; накопичення **контингентів хворих** на рак в чоловічій популяції відбувалось переважно за рахунок ЗН шкіри, передміхурової залози, сечового міхура, легені, нирки та колоректального раку (64,3%), в жіночій – за рахунок ЗН шкіри, грудної залози, тіла та шийки матки і щитовидної залози (66,7%). Розповсюдженість ЗН в регіонах України на кінець 2018 р. за звичайним показником варіювала від 1781,9 на 100 тис. населення в Закарпатській та Івано-Франківській областях до 3250,5 на 100 тис. населення – у Миколаївській.

Стан діагностики та лікування хворих на ЗН в 2017-2018 рр.

На **профілактичних оглядах** в 2018 р. було виявлено 27,0% онкологічних хворих (від 5,1% в Одеській області до 56,6% - в м. Київ), у дітей на профілактичних оглядах було виявлено лише 10,6% ЗН. Залишається незадовільним рівень виявлення на профілактичних оглядах пухлин візуальних локалізацій. Зокрема активно виявленими були ЗН ротової порожнини у 25,8% хворих, ЗН прямої кишки – у 19,0% хворих, рак молочної залози – у 48,2% хворих. Недоліки цитологічного скринінгу спричинили низький рівень активного виявлення раку шийки матки – 47,9%, в тому числі у Дніпропетровській області – 32,0%, Івано-Франківській – 16,8%, Одеській – 12,3%, Чернігівській – 25,7%. Низькою була ефективність виявлення на профілактичних оглядах ЗН легені – 15,1% пересічно по Україні, а у Вінницькій, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Одеській, Чернівецькій областях та м. Київ величина цього показника складала 1,3-7,5%, що свідчить про низьку ефективність роботи флюорографічної служби. Особливої уваги до діагностики також потребують захворювання на ЗН передміхурової залози, рівень активного виявлення яких не перевищує 21,1% в Україні, а у Дніпропетровській, Закарпатській, Одеській, Чернівецькій областях він не досягає і 5%, що свідчить про недоліки в роботі урологічної служби.

Показник **морфологічної верифікації діагнозу** захворювання на ЗН в Україні в 2018 році дорівнював 83,7%; його величина в розрізі областей коливалася від 75,9% у Кіровоградській області до 91,9% у м. Київ. За уточненими даними 2017 р. у дитячого населення морфологічно верифікованими були 95,5% випадків ЗН, у всього населення – 84,0% випадків.

Розподіл всіх виявлених в 2018 р. в Україні нових випадків захворювання на ЗН **за стадіями** (згідно класифікації TNM 6-го перегляду для солідних пухлин і класифікації Анн-Арбор для лімфом) показав, що у 1-2-й стадії було виявлено 52,1% злویкісних новоутворень, у 3-й стадії – 17,8%, у 4-й стадії – 17,5% і у 6,0% випадків стадію ЗН визначено не було. Зазначимо, що до «не визначених» зараховано тільки ті випадки захворювання, для яких передбачено визначення стадії за діючими класифікаціями.

Найбільший відсоток ЗН, виявлених у 4-й стадії, зареєстровано в Закарпатській, Луганській, Полтавській, Херсонській та Чернівецькій областях (23,0-24,7%), а ЗН не визначеної стадії – в Одеській, Рівненській, Харківській областях і м. Київ (9,0-17,6%). Залишається недостатнім рівень визначення стадії злویкісних лімфом (за класифікацією Анн-Арбор): в 2018 р. пересічно в Україні стадія не була визначена у 15,8% випадків хвороби Ходжкіна, в тому числі в Рівненській та Харківській областях – у 48,0-55,5%. Стадії неходжкінських лімфом не були визначені у 27,6% хворих, в тому числі у Львівській, Рівненській та Харківській областях – у 54,7-85,5%.

За оперативними даними в 2018 році в Україні **спеціальне протипухлинне лікування** отримали 68,6% всіх первинних хворих на ЗН (від 59,7% в Дніпропетровській до 77,3% у м. Київ) і 81,7% дітей з вперше виявленим ЗН. Найнижчий показник охоплення спеціальним лікуванням впродовж першого року після виявлення захворювання на рак в 2017 р. зареєстровано у хворих на ЗН печінки (18,7%), підшлункової залози (26,3%), легені (41,1%), шлунка (45,5%), стравоходу (49,1%).

Пересічно в Україні серед осіб, що захворіли на рак в 2017 році, **не прожили одного року** 29,7% хворих: від 23,9% в Одеській області до 39,6% у Чернівецькій області.

Окрему увагу звертаємо на невідповідність показників померлих до року та занедбаності (виявлення в 3-4 стадіях), співвідношення між якими в Дніпропетровській, Сумській, Харківській, Хмельницькій областях та м. Київ становить 1,0-1,3 рази, що свідчить про вірогідне штучне заниження рівня занедбаності як рейтингового показника.

Для орієнтовної оцінки стану організації онкологічної допомоги як допоміжний критерій використано **співвідношення рівнів смертності та захворюваності (С/З)**. При визначенні цього показника в 2017 р. встановлено, що пересічно в Україні він складав 55,6% у чоловіків та 39,9% у жінок, тобто у чоловіків на кожні 100 нових випадків захворювання на ЗН припадало понад 50 смертей від цієї патології. Найбільш високі рівні цього показника (понад 80%) реєструються у найстарших вікових категоріях 75+ років.

Висновки

Вивчення онкоепідеміологічної ситуації в Україні показало, що загальна захворюваність на ЗН в 2017 році порівняно з 2016 роком зросла на 1,3%, в тому числі у чоловіків на 1,6%, у жінок – на 1,2%; дитяча захворюваність зміни не зазнала.

Оцінка стану надання онкологічної допомоги показала, що при досить високому рівні виявлення хворих на ранніх стадіях ЗН понад 52% питома вага хворих, що не прожили одного року з моменту встановлення діагнозу, була високою і складала 29,7%, тобто третина хворих померла впродовж першого року від встановлення діагнозу. Звертаємо увагу і на доволі низький показник охоплення первинних хворих спеціальним лікуванням – 68,6%.

Для об'єктивізації оцінки стану онкологічної допомоги населенню рекомендуємо застосовувати співвідношення показників смертність/захворюваність та співставляти його з традиційними показниками (занедбаність ЗН, виявлення ЗН на ранніх стадіях, охоплення хворих спеціальним лікуванням), що дозволить виявляти приховані недоліки в організації лікувально-діагностичного процесу та запропонувати заходи на їх усунення.